

Básník v Ghettu

Pavel Fischl

IN MEMORIAM

**Před válkou žilo na území Československa
zhruba 350 000 až 360 000 lidí židovského původu.**

**Holokaust zničil zhruba 70 až 80 % této předválečné populace,
240 až 260 tisíc lidí.**

- **Čechy a Morava: Z předválečných zhruba 118 000 až 120 000 lidí v Protektorátu zahynulo přibližně 73 000 až 80 000 Židů. Mnozí z nich prošli táborovým systémem v Terezíně.**
- **Slovensko a Podkarpatská Rus: Zde byly ztráty ještě vyšší. Ze Slovenska bylo deportováno a zavražděno přes 65 000 Židů a obrovské ztráty utrpěla také židovská komunita na Podkarpatské Rusi (která byla tehdy součástí ČSR), již postihly masové deportace do vyhlazovacích táborů (zejména do Osvětimi) zejména v roce 1944.**

- **Nacistická genocidní politika byla významnou součástí Hitlerových válečných cílů, tzv. Drang nach Osten („tažení na východ“), a snahy rozšířit Lebensraum („životní prostor“) pro údajně nadřazenou árijskou rasu. Toho mělo být dosaženo vyhlazením neárijských ras, především Židů a Romů, dále tzv. problémových menšin, například homosexuálů, a samozřejmě také politických odpůrců.**
- **Z tohoto důvodu nacisté vytvořili celý systém založený na kvazi-právním rámci tzv. Norimberských zákonů, které určovaly, kdo patří k židovské rase. Následovala systematická izolace Židů, jejich registrace, soustřeďování a nakonec vyhlazování. Eufemisticky se tomu říkalo „konečné řešení židovské otázky“ (a rozhodlo se o tom na Konferenci ve Wannsee 20.ledna 1942). V praxi to znamenalo vytvoření systému, v němž mohla probíhat genocida, a Terezín byl jedním z jeho článků.**
- **Po Mnichovské dohodě, která připravila Československo o pohraniční oblast Sudet, a následné okupaci Čech a Moravy dne 15. března 1939 se nacistická politika začala v Protektorátu Čechy a Morava uplatňovat v plné síle, včetně politiky antisemitské.**
- **Norimberské rasové zákony vstoupily v platnost a všichni, kterých se týkaly, se na příkaz SS museli registrovat u židovských náboženských obcí.**
- **Ještě před zahájením deportací byli Židé systematicky ponižováni a diskriminováni. Všichni Židé museli nosit žlutou hvězdu, jejich potravinové lístky byly označeny písmenem J a přiděly byly menší a méně kvalitní – například žádný bílý chléb, vejce ani maso. Židé nesměli vstupovat na veřejná místa, do kaváren, kin apod. Děti již nesměly navštěvovat školy, majetek byl zabavován, a nakonec v říjnu 1941 začaly deportace.**

Terezín

- **Terezín byl pevnostním městem, které založila Marie Terezie v roce 1780. Sloužil jako vojenská posádka a jeho kapacita byla přibližně 6 000 lidí. Ve 40. letech 20. století byl určen jako koncentrační tábor a ghetto pro Židy z Čech a Moravy. Prošlo jím přibližně 160 000 lidí a asi 36 000 z nich zemřelo hladem a na nemoci. Většina ostatních byla deportována na východ a zavražděna v plynových komorách Auschwitz-Birkenau.**
- **Terezín měl také sloužit nacistické propagandě jako vzorové ghetto. Z tohoto důvodu zde nacisté do určité míry tolerovali kulturní aktivity a vzdělávání dětí.**

Pietní místo u Ohře

Ohře

severní šíp

Stará Ohře

Národní hřbitov

Princova alej

Dolní vodní brána

splavové mlýny

Ohře

J VII

bastion č. 7

Ústecká kasárna

Drážďanská kasárna

Kavalír č. 6

Podmokelská kasárna

zbrojnice

muzeum

Posádkové velitelství

nemocnice

Kavalírka

Kavalír č. 8

Horní vodní brána

stavební dvůr

Čermčova kasárna

bastion č. 5

náměstí

Duchovní pavilón

bývalá tiskárna

Magdeburská kasárna

A VII

F III

E IIIb

ženijní dílna

Komandatura ghetto

C IV

proviantní sklad
Hannoverská kasárna

A V

Sudetská kasárna

zakladatel
deska pěnínosti

D IIa

D IIb

Hamburská kasárna

C III

B IV

A IV

pekárna

Kavalír č. 4

Sokolovna

C I

B I

Myslivecká kasárna

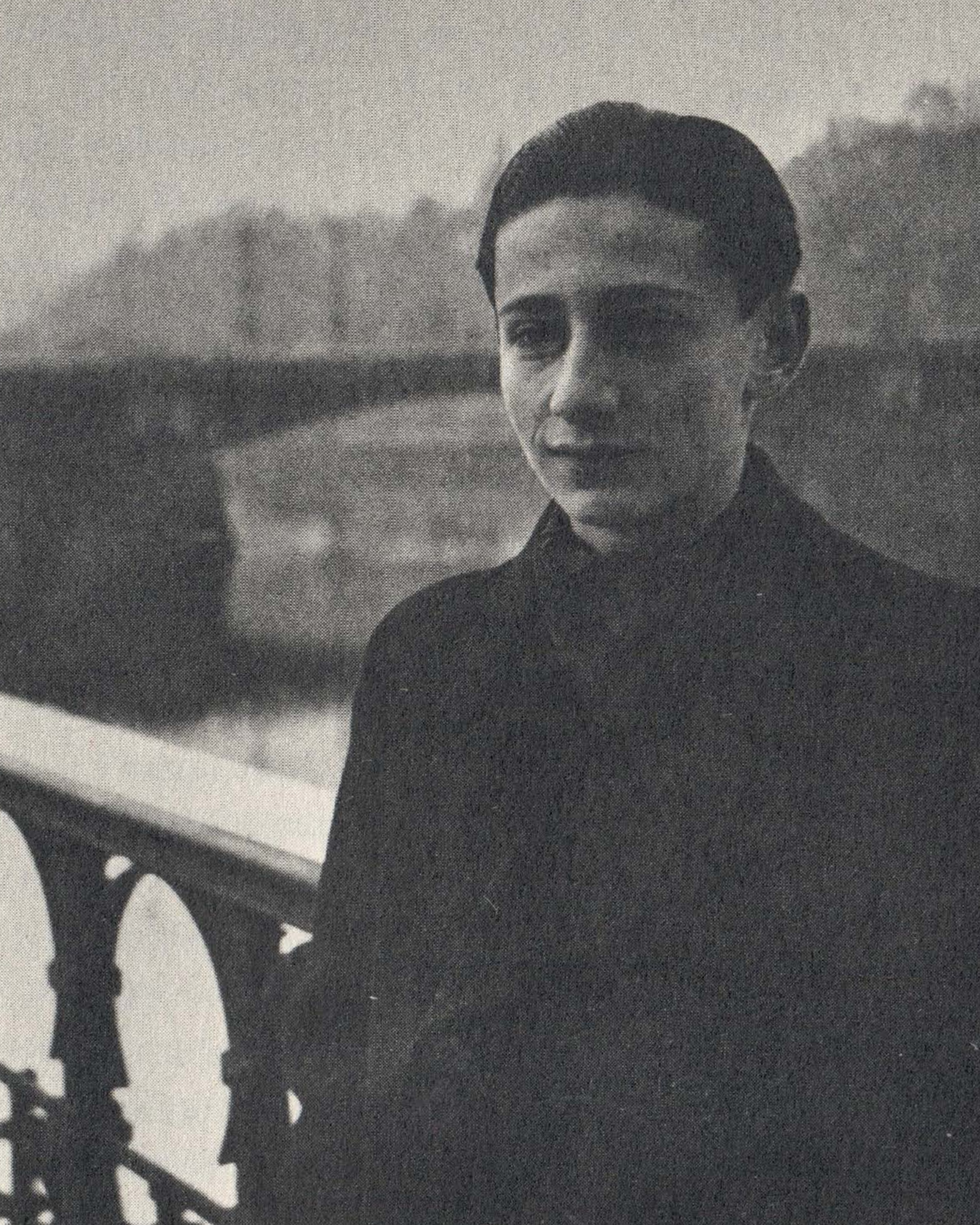
bastion č. 3

pamětní deska

vlečka

Obřadní místnost

Kolumbárium

PAVEL FISCHL (hebrejským jménem Gabriel Dagan) se narodil v roce 1922 v Hradci Králové. V době nacistické okupace byl jako Žid nucen projít terezínským ghettem a vyhlazovacím táborem v Osvětimi. Již v Terezíně se podílel na divadelních představeních, v ghettu založil knihovnu a psal literární deník a verše. Po válce žil v Praze, kde studoval divadlo u E.F. Buriana a pracoval v rozhlasu.

V roce 1949 prchnul před komunistickým režimem do Izraele a působil poté jako dramatik, scenárista a režisér. V 60. letech vystudoval v New Yorku psychoterapii a tomuto oboru se pak v Tel Avivu aktivně věnoval až do své smrti v r. 2008. Je autorem divadelních her, z nichž nejvýraznější je *Návrat* o jeho dialogu se starším bratrem, spisovatelem a diplomatem Viktorem Fischlem (Avigdoram Daganem), který na rozdíl od něj stihl utéct před hrůzami nacismu do bezpečí exilu v Londýně. Spolu s bratrem napsali román s autobiografickými prvky *Hodinář v uličce zvěrokruhu* (1992) a povídkový triptych *Trojpovídka o dluzích* (2002). Minulý rok vyšla v koedici Ústavu pro studium totalitních režimů a nakladatelství Argo jeho autobiografická novela *Jen čtyři měsíce* o každodenním zápasu skupiny kamarádů o přežití v Auschwitzu, již napsal v létě 1946 v léčebně pro přeživší holocaust v Abertamech. V nakladatelství P3K a za podpory Památníku Terezín a Nadačního fondu obětem holocaustu nyní vycházejí unikátní poetické deníky Pavla Fischla z ghetta let 1941-1943.

Deníky Pavla Fischla z Terezína 1941–43

Dobrodruh líknavý
usedl na břehu
a vlně vypraví
marnost svých příběhů;
Vždyť je to jedině
hrst větru na dlaních,
zmar povel ve vlně,
strach z neuvěřání.

Jaroslav Seifert

Dokud jsem býval chlapec ještě menší
jsem četl, žil jsem mnohou knihou a vybíral jsem si
podle kterých jsem, až budu velký, budu žít. Velmi
myslím. Spím vzpomínám, než myslím, protože přemýšle
číslo nikdy až fyzickou bolest.

Je mi docela jasné, že podle těch slov, vrt a
si představoval řídit se v životě, nežijí. Ale není mi
lé. Dokud jsem býval chlapec ještě menší a ještě mladší
jsem hrával lefanou a kuličky se všemi kuličky a našel
jsem postavil lodičky na rybníku se místem s domov
dokud jsem běhal s Belem, loveckým jsem chvilu
nen do folie a do lesa a vrátil jsem se pak oddechání

MOTTO DENÍKU DOSPÍVAJÍCÍHO DÍTĚTE

Děti si myslívají, že svět je malý a dospělí velcí.

Dospělí si myslívají, že svět je velký a oni malí.

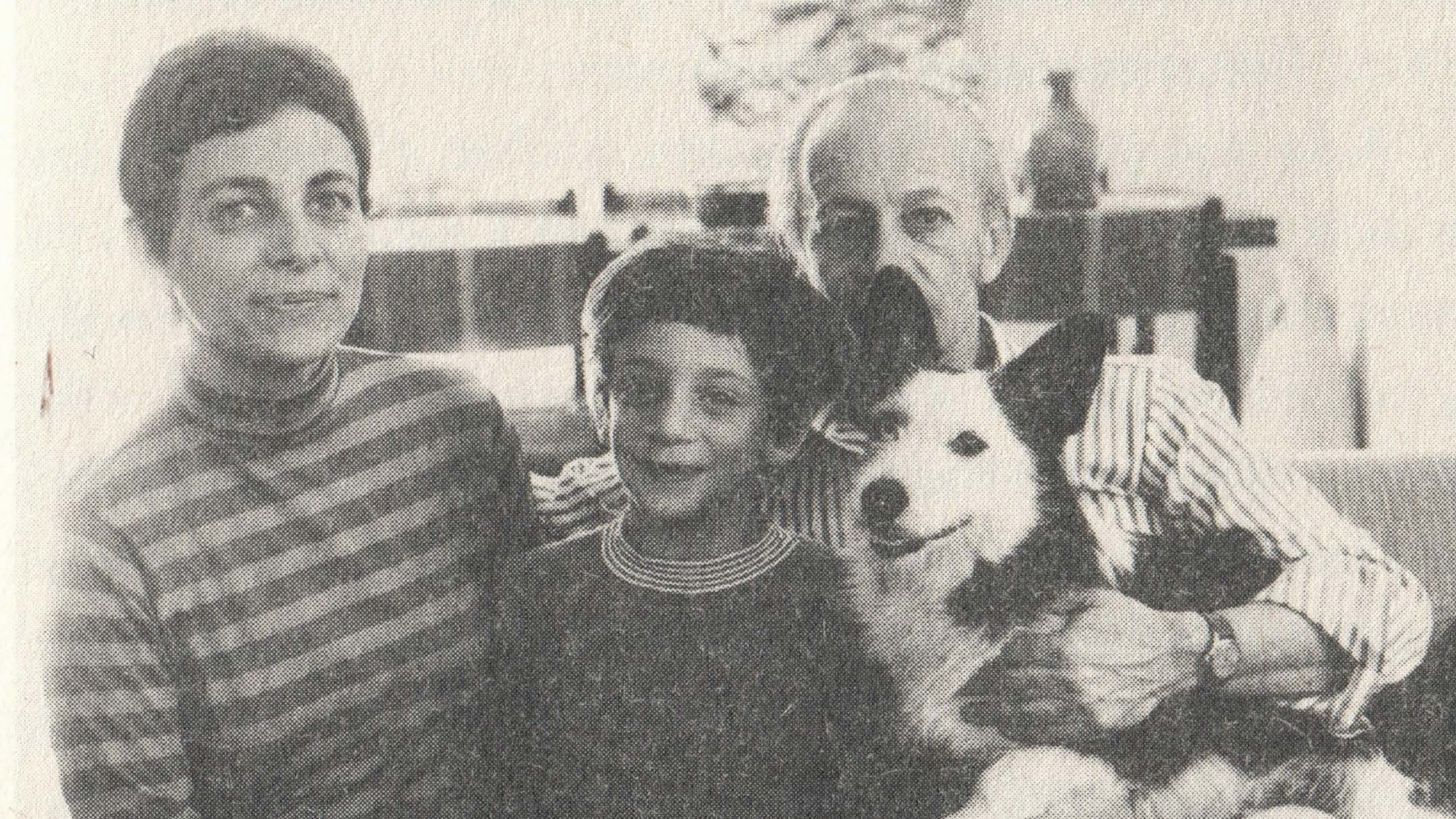
Je dobře vědět, že ani prvé, ani druhé není důležité.

Důležité je žít dobře a poctivě, protože jen tak se mohou stát dospělí velkými.

ZVI TOLKOVSKÝ, který se narodil v roce 1934 v Haifě. Donedávna přednášel na umělecké akademii Becalet v Jeruzalémě. Studoval na Technologickém institutu v Haifě, posléze se vyučil leteckým mechanikem, v této roli byl činný v izraelské armádě. V letech 1956–1959 studoval na Becaletu. Strávil několik let v Paříži a v New Yorku, kde se seznámil s kinetickým uměním a tiskařskými technikami. Jeho raná díla byla expresionistická a experimentální, později propojil pop-art, koláž, asambláž, malbu a kresbu. Na Becaletu založil dílnu na výrobu ručního papíru, tuto techniku stále rozvíjí. Tolkovského umění je osobní i společensky angažované, krutě a expresivně realistické, ale i temně humorné, smutně poetické. Tolkovsky se považuje za dokumentaristu, své práce nazývá „archeologií současnosti“. V představovaném cyklu děl, inspirovaných vzácným historicko-literárním dílem Pavla Fischla, se Tolkovsky poprvé v životě zabývá tématem holocaustu, které jeho generace vědomě vytěsňovala jakožto tragické vyústění života Židů v diaspoře, přičemž se soustředila na budování svobodné národní existence Židů v Izraeli. Tolkovského četní příbuzní z Běloruska, kteří neměli tu možnost před holocaustem včas emigrovat do Palestiny jako jeho rodiče, však přišli o život v živelné fázi holocaustu na východě Evropy hned po zahájení brutální nacistické koloniální operace zvané Barbarossa. Text Pavla Fischla tak v Tolkovském probudil originální vize holocaustu, v nichž se mísí skutečnost terezínského ghetta s jeho osobní pamětí holocaustu, vzniká universálně komunikující koláž evokující tragédii genocidy evropských Židů za II. světové války.

20. května 1942

Je šest večer. Vracím se s kamarády domů z práce. Náhle slyšíme výstřel. Běžíme po směru rány. Dobíháme k první křižovatce. Na nosítkách nesou asi dvacetiletého chlapce. Z čela mu stéká na krk a prsa přes obličej krev.

„Prosím Vás, co se přihodilo?!”

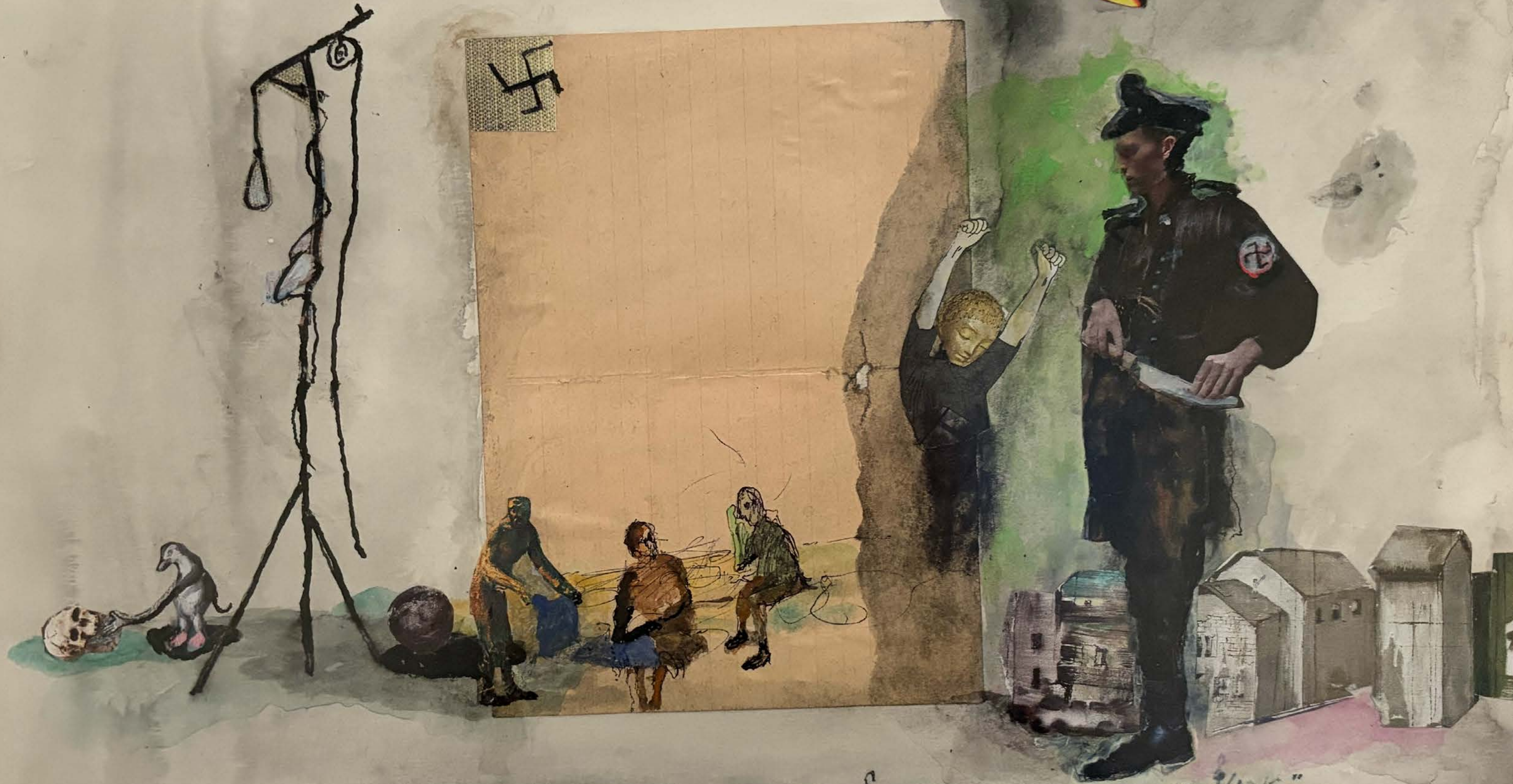
„Ále, von šel domů z práce a najednou mu někdo zezadu klepe na rameno a povídá mu, aby šel ještě tamhle skládat uhlí. Von si nevšiml, že ten někdo nemá hvězdu a nechtěl jít. Byl to voják v civilu. Vytáhl revolver a do kluka střelil.“

„Prosím Vás...”

Toto se stalo, chérie, večer v červnu roku 1942 v ghettu Terezíně ve Střední Evropě.

A jak dávno je tomu, kdy Turci deportovali Armény? Jak dávno je tomu, kdy kozáci na Rusi vybíjeli ve vesnicích všechno živé, spalovali vesnice a srovnávali je se zemí? Co na tom, že národ Goetheho, Schillera, Lessinga, Wagnera a jiných jde cestou krutého násilí a ničení snažení lidstva, co na tom, že Turecko svou emancipaci začíná deportací nebohých, co na tom, že Turgeněv, Dostojevský, Lenin, Tolstoj, Puškin vyšli z řad onoho zdivočelého kozáckého pokolení?

שום דבר לא ישתח אלא כבוד ודכמה שלג כבוד מלא
 יחזק החבר חל"ל
 בבר זמית אים ידלצו
 כבוד דמית

"אפיל כמית דמית"

Moře dní a moře nocí,
nemohoucí bez pomoci,
potácí se stíny lidí
noha nohu krokem řídí.
Průvod starých smutných žen,
průvod černých princezen,
průvod tápajících stínů
nesmí žít, ač nezná vinu.

Rozedrané dlažky cest
a podloubí starých ulic,
starých žen a mužů les
pokorně se k sobě tulíc.
Marně, marně měsíc svítí
marně, marně rostou děti
a na louce černé kvítí
vítr rozvál, nedoletí...
k průvodu tápajících stínů,
co nesmí žít, ač nezná vinu.

Moře dní a moře nocí,
nemohoucí bez pomoci.

„Jsem ošetřovatelkou ve starobinci, Pavle. Je to hrozné. Nevydržím to již dlouho. Včera v noci jsem měla službu. Slyšela jsem volání a sténání z jednoho pokoje: „Schwester, Schwester!“ Rychle jsem tam běžela. V prvním okamžiku jen dvacet lůžek se starci včera ještě ne mrtvými. Pak jsem uviděla toho, který sténal. Na zemi ve vlastním kalu se bezmocně převaloval nahý, úplně nahý muž, kost a kůže, pošpiněný svým vlastním kalem, celý obličej mrtvolně bledý, bílý, zapatlaný kolem úst, oči zsinalé. Zvedal se mi žaludek, Pavle. Nevím už ani, jak jsem ho položila na postel.

Ale než jsem odešla ze světnice, nadzvedl se jeden z těch, kteří se ještě mohli bez pomoci nadzvednout a povídá: „Schwester, das ist ein Universitätsproffesor aus Wien!“

Přesně tak se zachvěješ, Marie, až Ti to budu říkat, jako já jsem se zachvěl v tom okamžiku.

צעד מוביל רגל אחר רגל
צעד נשים זקנות
נסיבות שחורות
עצובות

NE NADARMO SE ŘÍKÁ, i šibenici člověk přivykne. My všichni tady jsme už zvykli zvukům kroků na kasárenských chodbách. Už jsme navykli těm čtyřem tmavým zdem, které obklopují kasárna. Přivykli jsme stát v sedm hodin ráno, ve dvanáct hodin v poledne a zase v sedm hodin večer v dlouhé řadě s miskou v ruce, aby nám do ní nalili trochu ohřáté vody nebo dali trochu brambor, přivykli jsme spát bez postelí, žít bez radia, gramofonu, biografu, divadla a bez obvyklých starostí průměrných lidí, přivykli jsme zdravit každou uniformu, nechodit po chodnících a pak zas chodit po chodnících, přivykli jsme bezdůvodným fackám, ranám i popravám, přivykli jsme tomu, že čas od času přijede tisíc nešťastných sem a čas od času že tisíc ještě nešťastnějších odsud odjede, přivykli jsme žít muži bez žen a ženy bez mužů. Zvykli jsme si nečíst noviny a nosit jednu košili čtrnáct dní místo obvyklých dvou košil týdně, inu všemu člověk přivykne.

Ti starší, kteří prožili válku, říkají, že změní-li se poměry, lehce zase tomu všemu odvykneme a zapomeneme. Odvyknout od toho snad ano, ale zapomenout, zapomenout? Rád bych. Ale myslím, že to už nikdy nedokáží.